

УДК 141.32

*А.С. Зіневич,
аспірант Інституту філософії
імені Г.С. Сковороди НАН України*

ПРОБЛЕМА ВІДЧУЖЕННЯ СВІДОМОСТІ ВІД РЕАЛЬНОСТІ В ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНІЙ ФІЛОСОФІЇ Є.МІНКОВСЬКОГО Й Г.МАРСЕЛЯ

Проблема відчуження по-новому заявила про себе наприкінці Нового часу, після Першої світової війни. Філософи життя і їх спадкоємці, екзистенціальні мислителі, по-різному виразили цю проблему: А.Бергсон – як відчуження інтелекту від життєвого потоку, Г.Зіммель – як відчуження духу від життя, Ф.Ніцше – як придушення культурою вітальних імпульсів, А.Швейцер – як життє- і світо-заперечувальне світобачення, К.Ясперс – як відчуження розуму від екзистенції. П.Тілліх вирізняв дві крайні форми відчуженого існування: самоствердження свого «я» поза світом і співучасть у світі з втратою «я». Усі вони сходяться в розумінні відчуження як відриву свідомості як від своєї вітальності, так і від світу.

Є.Мінковський виразив цю проблему через концепцію *«втрати життєвого контакту з реальністю»* (*«la perte de contact vital avec la réalité»*), спостерігаючи в пацієнтів, що пережили Першу світову війну, відхід від реальності у сферу раціональних концептів і фантазій (*«le rationalisme morbide»*). Нам важливий філософський аспект цих понять, а саме: що розуміє Є.Мінковський під контактом з реальністю, які існують форми цього контакту й форми втрати цього контакту. Нехай читача не дивує деяке поглиблення в психопатологічну проблематику. Психопатологія в цьому випадку служить матеріалом, на якому унаочнюються форми відчуженого існування. У цій статті ми покажемо, що за порушенням життєвого контакту з реальністю криється проблема відчуження людини від світу.

Насамперед визначимо, що саме розуміють екзистенціальні мислителі під поняттям «реальність». Мінковський, слідом за своїм учителем Бергсоном, розуміє під реальністю «життєву тривалість» (*«la durée vécue»* – «тривалість, що проживається»). Отже, реальністю є те, що триває в часі, і те, що проживається. Годі протилежністю

реальності є дійсність як простір. Дійсністю є «світ столів і стільців», світ даностей, речей, об'єктів, розташованих у просторі. Її не проживають, але аналізують. У момент аналізу суб'єкт і об'єкт перебувають поза часом. Між ними відсутній будь-який зв'язок або відношення. Тоді як у реальності неможливо вичленувати суб'єкт і об'єкт, зовнішнє і внутрішнє. Тут усе існує у зв'язку, у єдності того, хто проживає, й того, що проживається, учасника й ситуації. Сучасними екзистенціальними феноменологами (М.Купер, Е. ван Дорцен) був уведений термін *«екзистенціальна реальність»*, щоб не залишати сумнівів, що на увазі мається реальність мого життя, а не реальність *«взагалі»* (реальність факту, події, економічної чи політичної ситуації, соціального, природного середовища, емпірична реальність науки). На нашу думку, навіть краще говорити про *«екзистенціальний погляд на реальність»* (Г.Марсель), щоб уникнути об'єктивації екзистенціальної реальності. Тобто, тільки людині світ відкривається або як реальність емпірична, або як екзистенціальна – залежно від погляду людини, її установки, світовідношення. Погляд на реальність як на набір зовнішніх об'єктів Е.Гуссерль назвав *«природною установкою»*, яка панує і в науці, і в повсякденному житті. Екзистенціальний погляд на реальність, за Марселем, це погляд не спостерігача чи користувача, а учасника: *«Будучи живими істотами, але занадто схильними до того, щоб відвертатися від нашої реальності для того, щоб губитися серед знарядь, матеріалів і накопичених інтелектом відходів, ми можемо втратити контакт із Живою вічністю. У ній ми беремо участь – причому саме наше буття є такою участю... Буття – не мислення, але участь»* (Виділено мною. – А.З.) [3, 119]. Тобто доти, доки не встановлено контакту з реальністю, не узято в ній участь, вона не є реальністю мого життя. Дружній Г.Марселю екзистенціальний мислитель Н.Бердяєв відзначає: *«Ототожнення «об'єктивного» і «реального» є найбільшою оманю. Думати, пізнавати – значить об'єктивувати, тобто робити чужим, але справді пізнавати – значить робити близьким, тобто суб'єктивувати, відносити до існування, що розкривається в суб'єктові, як існуючому»* [1, 250]. Відчуження тут набуває буквального значення: чужості людини до свого життя й світу. Усі форми контакту з реальністю, описані нижче, є формами відновлення близьких відносин між людиною й світом. І, як такі, є

проявами екзистенціального погляду на реальність, на відміну від природного. Як саме відбувається відчуження свідомості вченого від життя яскраво описано А.Бергсоном, Е.Гуссерлем, К.Ясперсом, М.Гайдеггером та ін. Ми спробуємо показати, і як воно відбувається в буденному існуванні людини.

Маючи намір об'єднати у своїй концепції психопатології позиції своїх учителів, філософа А.Бергсона й психіатра О.Блейлера, Мінковський вводить поняття «життєвого контакту з реальністю», спираючись, з однієї сторони, на фундаментальну протилежність інтелекту й інстинкту в Бергсона, а з іншої – на протилежність шизоїдії й синтонії Блейлера: «Інтуїція і інтелект, живе і мертво, рухоме і нерухоме, майбутнє і сьогодні, життєвий час і простір, – такими є різноманітні вираження двох фундаментальних принципів, які, за Бергсоном, керують нашим життям і нашою діяльністю... Ці два принципи дуже добре узгоджуються. Інтуїція й інтелект поєднуються, переслідуючи загальну мету, майбутнє розгортається в зіткненні із сьогоднішнім, а сьогодні підтримує... контакт із майбутнім. Таким чином, ми можемо припустити наявність двох груп психопатологічних феноменів: одні характеризуються недоліком інтуїтивних факторів і хворобливою гіпертрофією раціональних, інші представляють стан справ, діаметрально протилежний першому» (Тут і далі переклад з французької мій. – А.З.) [10, 125].

Слідом за своїм учителем О.Блейлером, Є.Мінковський позначив контакт із реальністю (вихід «із себе») як синтонію, а відхід від контакту (відхід «у себе») як шизоїдію. Блейлер говорить про них як про «два вітальних принципи», «взаємодія яких керує нашим ставленням до подій, людей і предметів навколишнього середовища» [5, 26]. У результаті синтезу цих двох вчень, за Мінковським, виходить, що Бергсонова «симпатія» і всі її форми (емпатія, уживання, споглядання, інтуїція) є вираженням синтонії, під якою розуміється резонанс, узгодженість людини зі світом, аж до злиття з ним. Тоді як інтелект є вираженням шизоїдії, під якою розуміється дистанціювання людини від світу аж до розриву зв'язків з ним і радикального відчуження свідомості від нього.

«Життєвий контакт» розуміється Мінковським як погодженість індивідуума з життям. Тобто, і як погодженість свідомості й переживання «усередині» індивідуума, і як рівень включення свідомості в

життя. Кожному з нас знайома туга за дорефлексивною дитячою безпосередністю, спонтанністю та свободою, єдністю з усім навколишнім. Ця туга спонукує пережити втрачену єдність зі світом знову: «Повнота життя, за яким ми тужимо без того, щоб коли-небудь дійсно її досягти, живий образ, що встає перед нашими очима, не бере початок у наших ізольованих емпіричних враженнях... *повнота приходить до нас до всього, у тому числі й до розуму*» [10, 199].

Можна зрозуміти Є.Мінковського так, що ми – родом з буття. І повнота буття спершу дана нам безпосередньо. Дослідник відзначає: «я починаю існувати з того моменту, як я прийшов у світ. Це вираження: «прийшов у світ» є показовим. ...По суті, у цьому й полягає екзистенціалізм, ще до того, як він був створений. Оскільки, прийшовши одного разу у світ, я тісно пов'язаний з цим світом. Я не можу розстатися з ним, і все, що стосується мене, одночасно відноситься до світу, в якому я живу... Звичайно, у нашому «я» є деякі інтимні куточки... Проте усі факти, які становлять наше життя, залежать від нашого приходу у світ і інтегруються в нього. Я входжу у світ раз і назавжди, я – у плоті й крові» [12, 414].

І Г.Марсель твердить про ностальгію за єдністю зі світом як про «загублений рай», повернення в який вважає неможливим: «Годі й мріяти про те, щоб відступити назад у цей стан нерозвиненості самосвідомості; навпроти, у зусиллі його перевершити можна бачити надію на відновлення шляхів спілкування, утруднених перешкодами» [4, 38]. Ця безпосередня залученість у буття втрачається у зв'язку з розвитком самосвідомості, яка стискується до крапки, що протистоїть світу. У крайньому разі – до стану «герметичної самозамкненості».

В унісон з Г.Марселем і Є.Мінковським, близький їм за духом мислитель К.Ясперс також заперечує можливість такого повернення: «Людина не може, не втрачаючи себе, повернутися в нерелектууючу безпосередність, але вона може тільки пройти шлях до кінця, щоб, замість того, щоб піддатися спокусам рефлексії, прийти в середовищі цієї рефлексії до основи власної самості» [6, 20], тобто прийти до джерела будь-якої рефлексії, до буття.

Отже, людина, дорослішаючи, випадає з безпосередньої єдності зі світом – між нею й світом виникає проміжок, «зазор». Людина не включена в буття органічно, як включені в природу живі істоти.

У неї з'являється «я», окреме від світу, яке бажає ствердити себе в ньому. Відновлення контакту зі світом стає завданням. У цьому зв'язку Марсель говорить про метафізичне занепокоєння, що спонукує відновити втрачену єдність зі світом: «... якщо філософія дійсно універсальним способом прагне до встановлення певного внутрішнього миру, якоїсь гармонії, то не менш вірно й те, що і мир, і гармонія не є тим, що дане із самого початку. Дане прагнення до них, причому це прагнення не може не переживатися як ностальгія, тобто як занепокоєння» [4, 34–35].

Можна сказати, що ось-буття (Dasein) мислиться Гайдеггером як перший контакт зі світом. Але якщо для дитини такий безпосередній контакт є природним, бо до утворення «я» (появи самосвідомості) дитина органічно включена у величезний світ, то як можливо повернути подібний контакт дорослому з його самосвідомістю й понятійним мисленням? В.В. Лях приводить у приклад людину, що одержала травму голови й знов відкриває світ після повної амнезії. Вона не пам'ятає нічого – ні хто вона, ні як називаються речі, усе бачить як уперше. Це нагадує дзенівське просвітлення: «молоко біле». Буття, що відкривається в ньому – є голим буттям, до будь-яких слів, понять, конструкцій, до утилітарної установки: «це потрібно для...». Але тоді буття – досуб'єктивне, людина розчинена в ньому. Воно відкривається тільки в такому зреченні від себе як суб'єкта й усіх своїх знань, до розуму й його визначень.

Якщо Гайдеггер і Сартр наполягають на дорефлексивній єдності з буттям, що досягається поверненням у «невинність», або «спонтанність», то за Марселем і Мінковським таке повернення неможливе. По суті те, що пропонує Гайдеггер, є поверненням у доособовий стан – «до» розколу на «я» (ego cogito як суб'єкт) і «не-я» (світ як об'єкт).

За Марселем, контакт зі світом можливий на двох рівнях:

а) «стан наївності»: «стан чистої спонтанності ... дитини, що вступає в контакт з іншими без усякого зусилля» [4, 38];

б) «нескінченно більш високий рівень, на якому самосвідомість якимось чином долає саме себе» [4, 38], розмикається назустріч Буттю.

Виходить, відновлення життєвого контакту зі світом можливе тільки на якомусь понад-свідомому рівні. Необхідна така рефлексія рефлексії, яка «зніме» відчуження від світу, що виникло в першій

рефлексії. Тому Марсель називає її «другою». Мінковський також говорить про необхідність іншого «над-індивідуального» рівня «духовної спільності» з тим, що нескінченно перевершує наше «я». З тим, що Марсель називає Таїнством Буття, а Мінковський, залишаючи місце для таємниці, не йменує, позначаючи трикрапкою.

Життєвий порив, спрямований в майбутнє, на рівні особистості стає поривом до можливої повноти свого буття, до самоздійснення, до свого ідеалу. Що неможливо без пристрасті, тобто вітальності. Є.Мінковський у своїй концепції особистісного пориву з'єднує вітальність зі свідомістю й духом, відновлюючи цілісність людської особистості. Життєвий контакт із реальністю – це момент тимчасової єдності зі світом, якої щораз треба домагатися знов. При цьому в цьому стані синтонії людина не зливається з буттям, втрачаючи своє «я», але перевершує своє емпіричне, партикулярне «я». Таким чином, зняття відчуження відбувається на новому рівні, який ми б назвали особистісним, на противагу як безособовому злиттю Гайдеггера, так і індивідуалізму Сартра.

Близький Є.Мінковському мислитель П.Тіліх так резюмує виниклий у науці розкол людини на дві складові: «Одним із сумних наслідків інтелектуалізації духовного життя людини стала втрата поняття «дух» і заміна його «розумом» або «інтелектом», і що елемент вітальності, присутній в «дусі», був відділений і інтерпретований як незалежна біологічна сила. Людину розкололи на безкровний інтелект і безглузду вітальність. Зв'язуюча їх одухотворена душа, в якій об'єднуються вітальність і інтенціональність, була відкинута ... Але в людині немає нічого «суто біологічного», так само як немає нічого «суто духовного». Кожна клітинка її тіла бере участь у її волі й духовності, і кожний акт її духовної творчості живиться її вітальною динамікою» [13, 82–83].

Так само й К.Ясперс говорить про єдність двох полюсів нашого буття, «що зустрічаються один з одним у всіх способах буття об'єктивного», – розуму й екзистенції. «Вони один від одного невіддільні. Кожний з них втрачається там, де втрачається інший. Розум не має права здаватися екзистенції на користь впертості, що намагається замкнутися в собі й відчайдушно чинить опір всякої відкритості. Екзистенція не має права здаватися розуму на користь прозорості, яка змішує себе як таку із субстанціальною дійсністю» [6, 60].

Не випадково поняття «вітальність», уживане Мінковським (слідом за Бергсоном) і Тілліхом, близьке поняттю «екзистенція» – у тому сенсі, в якому вживає його Ясперс. Оскільки «... відкриття «філософією життя» несвідомих, темних інстинктів, ірраціонального «потоків життя», по суті справи, сприяло визначенню глибинного рівня людського буття, яке пізніше дістало назву «екзистенції», котра так чи інакше стоїть у центрі екзистенціалістського «вчення про людину»» [2, 68]. Обидва поняття позначають ірраціональне начало людини, її життєву енергію, пристрасну природу.

Розглянемо докладніше форми життєвого контакту з реальністю, за Є.Мінковським:

а) Перша форма контакту – *споглядання*. Споглядання це «дозвіл бути (*laisser aller*) ... ми дозволяємо тому, що споглядаємо, повністю захопити й пронизати (*pénétrer par lui*) нас. Між тим, хто споглядає, і тим, що споглядається, відбувається безперервний обмін взаємних контактів, подібний постійної спадкоємності припливу й відливу, що переходять один в одного,.. який неможливо споглядати, розкладаючи на різні фази. Тут народжується враження цілого, в якому суб'єкт і об'єкт злилися в гармонічному русі (*mouvement*). ...Таке проникнення (*pénétration*) не залишає в спогляданні місця для опозиції суб'єкта і об'єкта; в ньому є щось більш схоже на їхню рівність, тому що я поглинений тим, що споглядаю. Тоді як те, що мною споглядається, одушевляється, стає таким же живим, як я, проникає в основу мого буття, стає джерелом мого натхнення» [11, 60].

Мінковський пізніше включить споглядання в «поетичне мислення», яке одушевляє весь світ, від мінералів і зірок до рослин і тварин. І хоч би з чим людина вступила в контакт – воно стає її співрозмовником і набуває обличчя. Космос стає персоналізованим. Як коментує Мінковського Марсель: «... він розуміє під космосом споконвічний динамізм або, якщо завгодно, Дихання, яке нас пронизує й одушевляє. Очевидно, що досягнутий у такий спосіб космос не можна *розглядати*, ми не спостерігаємо його подібно глядачам спектаклю в монументальній постановці. ... нема рації говорити про об'єктивність поетичної сторони життя, тому що сама ідея антропо-космічного зв'язку може бути обґрунтована тільки по той бік опозиції суб'єкта й об'єкта» [9, 127]. Людина як свого роду «мала тривалість»,

прагне прийти в згоду зі «світовою тривалістю». Пояснюючи це, Марсель уводить свій термін «Буття в ситуації» («l'Être en situation»), який «слід визнати якщо не синтезом, то, щонайменше, об'єднанням екстеріорності й інтеріорності» [9, 127]. Тому, коли ми намагаємося говорити окремо про «зовнішнє» і про «внутрішнє» життя, цей поділ на думку Марселя є штучним. А насправді є одне й те саме життя, в яке «моє» життя включене як його частка.

б) Друга форма контакту – *симпатія*. Опис її, як позиції відносно буття, альтернативної незацікавленому спостереженню, ми знайдемо у вчителя Мінковського – Бергсона: «Філософ не кориться й не велить: він намагається симпатизувати» [7, 77]. Бергсонова симпатія є інтуїтивним проникненням усередину й углиб, навіть взаємопроникнення всього живого, усіх малих тривалостей, що становлять світове Ціле. Те, що ми переживаємо в акті симпатії й в акті споглядання – є не почуття (як співчуття), і не сприйняття – тоді інша людина з її переживанням, і світ, що споглядається, були б відділені від нас непрохідною стіною, як об'єкт від суб'єкта. Ні, ми симпатично й споглядално перебуваємо в спів-бутті з тим, чому симпатизуємо, споглядаємо, інтуїтивно осягаємо: «У симпатії завжди є тривалість. У цій тривалості два «становлення» протікають пліч-о-пліч один з одним у досконалій гармонії. Тобто, вони пронизують один одного так інтимно, що замість того, щоб говорити, що існує якесь почуття, яке викликає в іншого індивідуума схоже почуття через якийсь резонанс, радше треба говорити, що існує одне єдине почуття, яке інтегровано в житті двох різних індивідумів. Такою є реальна партиципація» [11, 61].

в) Третя форма контакту – *почуття міри й границь*. Вони лежать в основі всіх наших заповідей. Мінковський запитує – що здатне послужити нам керівництвом? Якщо ми будемо керуватися тільки абстрактними законами, вони перетворяться на мертву догму. «Інтуїція, і тільки інтуїція визначає нашу лінію поведінки, даючи в особливих випадках змогу відступати від звичайних приписань. Ми прагнемо бути в згоді не з розумом, але, мабуть, з почуттям, із самими собою і з життям. Не будучи в стані сформулювати його, ми знаємо, що ми повинні робити; а також саме це робить нашу діяльність нескінченно гнучкою, нескінченно податливою, нескінченно людською – «людською» не в змісті «властивою» людині, як

тваринному виду, але в змісті, який припускає одну з вищих цінностей, за межі якої ми не здатні вийти» [11, 63]. Інтуїтивно ми відчуваємо, як повинні зробити. І хоч би що ми вибрали – воно перебуває в межах людського як людяного. Роблячи людяний учинок, ми відчуваємо, що рухаємося «у ногу з часом», «в унісон» з ним. У результаті чого відбувається синхронізація нашого життя зі світовим життям.

Наше «я», відділившись від світу, не може задовольнитися однією синтонією, що досягається в життєвому контакті, але жадає перетворення теперішнього відповідно до ідеалу, розташованому в майбутньому. Життя людини розуміється Мінковським як безперервний еволюційний процес становлення. Забезпечується цей рух у майбутнє особистісним поривом. Особистісний порив є актом трансцендування з моєї відділеної від світу еґо-свідомості – у світ. У підсумку цього пориву, що долає нашу відокремленість від світу – відбувається «єдність по той бік мого я». Мінковський говорить про «розквіт особистості»: «Людина не тільки пристосовується, вона творить, і в це творче зусилля вона утягує весь Всесвіт, змушуючи його постійно прогресувати. Вона прагне залишити слід у навколишньому середовищі, звільнити себе від пут, які воно накладає на її природу, звести свою адаптацію до строгого мінімуму...» [5, 35]. Для цього потрібна самота, повернення в себе, яке Мінковський називає шизоїдією. Без якої не був би можливий особистісний розвиток і творчість. «Саме в розвитку особистості вічна антитеза «я і світ», джерело конфліктів і розбратів, але також і самих великих і чистих радостей, виступає у всьому своєму драматизмі. Те, як індивід сприймає цю антитезу, яку він інтегрує у своє життя, становить одну із найістотніших рис його особистого розвитку» [5, 36]. Протилежність «природньому динамізму життя» (термін Бергсона) становить протиприродна статика, зупинка в розвитку.

Особистісний порив – це завжди «спрямованість на...». Справа не лише у виході (ex-istere) «за...», не в пориві, як вибусі, екстазі, що нівелює моє «я». У цьому відмінність розуміння Буття Мінковським і Марселем від розуміння Гайдегера. А в спрямованості «на...». І це спрямованість не на феномен (як у Гуссерля), а на «можливу повноту буття». І напрямок пориву задаю я сам. Тому він і названий Мінковським «особистісним поривом», на відміну від «життєвого» як світового. Особистісний порив і є актом трансцендування,

протилежний стану самозамкненості відчуженого розуму. Спрямований по той бік мого особистого майбутнього на майбутнє людства, мій порив набуває характер етичного (Марсель пропонує називати його «релігійним»). Як зазначає В.В.Лях, «... гуссерлівська феноменологія звертала увагу передусім на «інтенційність» когнітивних актів. Однак згодом з'ясувалося, що останні становлять лише певну частину ширшого людського феномена – «самотрансценденції людського існування» (В.Франкл)» [2, 73]. Поняття «екзистенція», «життєвий порив» і покликані виразити «глибинну інтенціональність людського буття».

Шизоїдія й синтонія – два основні принципи людського життя, доповнюють один одного, утворюючи єдиний життєвий цикл особистісного пориву. «Шизоїдія й синтонія поводяться як дві протилежності: одна розриває життєво необхідний контакт із реальністю, а інша його зберігає» [5, 33]. І тут є небезпека: людина може перервати цей цикл, застрягнувши у «фазі» шизоїдії й повністю відокремившись, зачинитися у собі у відповідь на блокування «ззовні» її особистісного пориву. У цьому випадку природній зазор між людиною і світом, що спонукує його до прояву активності й встановленню діалогічних відносин з іншими і світом, стає «з'яючою раною», «нездоланною прірвою», яка сповнюється раціональними конструкціями, фантазіями, мріями, покликаними компенсувати утворювану порожнечу й знеболити біль.

Мінковський заперечує проти того, щоб відхід від контакту зі світом уважати «мешканням у внутрішньому світі», тому як «я» біжить від контакту зовсім не у «внутрішній світ», але в *розум, відчужений від переживання*, що випав з життєвого потоку. Відчужений розум стає безжиттєвим, статичним, і, як такий, протистоїть світу як одна річ іншій. Людина опиняється у стані «внутрішньої війни» (Г.Марсель) зі світом. Така світо-заперечувальна установка зумовлює й само-заперечення (self-negation, self-annihilation) (Р.Д. Лейнг).

За відсутності почуттєвого контакту з реальністю, даного в переживанні, – саме «я» стає якоюсь порожньою формою без реального змісту. Тобто, насправді в шизофреніка відсутнє «внутрішнє життя», яке він компенсує фантазіями, жалем і саморефлексією. За учнем Мінковського Р.Д. Лейнгом, «внутрішнє Я» ховається за раціонально сконструйованим «хибним Я», що формально функціонує в

соціумі. Поступово воно стає «уявленим Я» і згодом мертвіє.

У крайньому разі, людина настільки пригнічує в собі все живе, що залишається порожня оболонка. Наступає байдужість, «скорботна нечутливість», так точно описана Камю в «Сторонньому». Відгук Тілліха тільки підсилює враження про стороннього як про людину-автомат: «Його герой – це людина без суб'єктивності. ...Він є стороннім тому, що не здатний встановити екзистенціальний зв'язок ні із самим собою, ні зі своїм світом. Ніщо з того, що відбувається з ним, не має для нього реальності та змісту: любов – не справжня любов, суд – не справжній суд... Для нього немає ні провини, ні прощення, ні розпачу, ні мужності. Він описаний не як особистість, а як абсолютно зумовлений психологічний процес: він або працює, або любить, або вбиває, або їсть, або спить. Він об'єкт серед об'єктів, позбавлений змісту в собі й тому не здатний знайти зміст у своєму світі. Він символізує ту неминучість абсолютної об'єктивації, проти якої борються всі екзистенціалісти» [13, 144–145].

Постає питання: чи застосовна концепція втрати життєвого контакту з реальністю не лише до психопатологічних випадків, а й до повсякденного життя взагалі, що містить менш «яскраво виражені» форми відчуження? Г.Марсель так відповідає на нього: «... зрозуміло, що в кожний момент ми не усвідомлюємо з рівною жвавістю або інтенсивністю цей «споконвічний динамізм» нашої тривалості. Втім, філософ повинен буде запитати, від чого залежать ці розриви» [9, 127] у його усвідомленні. Один з учнів Є.Мінковського Жозеф Габель (Joseph Gabel) так і зробив, поширивши концепцію «хворобливого раціоналізму» Мінковського (як відчуженої свідомості) за межі психопатології – на суспільство: «Шизофренія – ... насправді являє собою форму уречевленої свідомості («la conscience géifiée»), що характеризується на екзистенціальному рівні деградацією діалектичного праксиса, а на інтелектуальному рівні – дедіалектизацією когнітивних функцій, феномен, давно описаний Є.Мінковським під назвою «хворобливий раціоналізм». Раціональність хибної свідомості («la fausse conscience»), що характеризується втратою думкою діалектичної якості, є соціальною формою хворобливого раціоналізму; і навпаки, ми розглядаємо шизофренічний розлад як індивідуальну форму хибної свідомості. Це захворювання є справжнім мостом між відчуженням соціальним і клінічним» [8, II]. Те

саме зробив й інший учень Мінковського, Р.Д. Лейнг, говорячи про «соціальні фантазії», нав'язування хибного «почуття провини» та інші механізми соціалізації, у процесі якої людина вчиться прикидатися, формує «хибне Я» і заперечує своє «реальне Я». Також й інший, близький Марселю мислитель: «Е.Фромм у суто інтелектуальному типі свідомості вбачав різновид «хибної свідомості», властивість якої полягає в тому, що людина не бачить і не усвідомлює того, що не потрапляє в коло її найближчих інтересів» [2, 82].

Виходить, клінічні форми (аутизм, шизофренія), описані Є.Мінковським, є лише окремими випадками соціального відчуження. Тому надалі представляється важливим простежити вплив гіпертрофованого раціоналізму на нашу повсякденність і виокремити форми «соціальної патології».

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бердяев Н.А.* Дух и реальность / Философия свободного духа. М. : Республика, 1994. – С. 364–462.
2. *Лях В.В.* Інтенційність виявів людського буття: екзистенціалістсько-психоаналітичний підхід // Філософські діалоги, Вип. 4, Ч. 1: Філософсько-антропологічні читання: творча спадщина В.І. Шинкарука та сьогодення. – К., 2010. – С. 67–91.
3. *Марсель Г.* Величие Бергсона / О смелости в метафизике. – СПб. : Наука, 2013. – С. 114–124.
4. *Марсель Г.* Присутствие и бессмертие. Избранные работы. – М. : Институт философии, теологии и истории св. Фомы, 2007. – 328 с.
5. *Минковский Э.* Шизофрения. Психопатология шизоидов и шизофреников. – М. : ИД «Городец», 2017. – 208 с.
6. *Ясперс К.* Разум и экзистенция. – М. : Канон+, Реабилитация, 2013. – 336 с.
7. *Bergson H.* L'intuition philosophique / La pensée et le mouvant. Essais et conférences. – Paris: Les Presses universitaires de France, 1969. – P. 66–79
8. *Gabel J.* La fausse conscience. Essai sur la reification. – Paris : Les editions de minuit, 1977. – 273 p.
9. *Marcel, G.* Essai de philosophie concrète. – Paris : Gallimard, 1967. – 376 p.
10. *Minkowski E.* Au-delà du rationalisme morbide. – Paris : L'Harmattan, 1997. – 259 p.
11. *Minkowski E.* Le temps vécu. Études phénoménologique et psychopathologiques. – Paris : d'Artrey, 1933. – 401 p.

12. *Minkowski E.* Ce qui est important // *Revue Philosophique de Louvain*, 4 série, T. 69, № 3, 1971. – P. 407–415.
13. *Tillich P.* *The Courage to Be.* New Haven : Yale University Press, 1980. – 197 p.

Зіневич А.С. Проблема відчуження свідомості від реальності в екзистенціальній філософії Є.Мінковського й Г.Марселя.

У статті розкривається концепція «вітального контакту з реальністю» Є.Мінковського та зміст поняття «реальність» в екзистенціальній філософії Є.Мінковського й Г.Марселя. Надається опис існуючих форм контакту з реальністю й форм його втрати як форм відчуження свідомості від реальності. Концепція Буття Мінковського й Марселя порівнюється з концепцією Буття М.Гайдеггера й Ж.-П. Сартра, виявляючи відмінність в їх розумінні способів встановлення контакту між людиною й буттям.

Ключові слова: життєвий контакт, реальність, вітальність, буття, рефлексія.

Zinevych A. The problem of alienation of consciousness from reality in the existential philosophy of E.Minkowski and G.Marcel.

The article reveals the concept of «vital contact with reality» of E.Minkowski, as well as the content of concept of «reality» in the existential philosophy of E.Minkowski and G.Marcel as specific «existential reality». The existing forms of contact with reality and forms of its loss, as forms of alienation of consciousness from reality are described. The concept of Being of Minkowski and Marcel is compared with the one of M.Heidegger and J.P. Sartre, showing the differences in their understanding of ways of establishing contact between human and being.

Key words: vital contact, reality, vitality, being, reflection.